

El frisó als Països Baixos¹

DURK GORTER
Universitat d'Amsterdam

1. Introducció

La província de Fryslân (Frísia en català) és una de les dotze províncies que formen el Regne dels Països Baixos. Geogràficament, aquesta província es troba ubicada al nord-oest, a la frontera sud del mar del Nord. Té una superfície de 6.200 km², dels quals 2.850 km² són aigua. Quatre de les cinc illes holandeses del mar de Wadden formen part d'aquesta província: *Vlieland* (*Flylân* en frisó), *Terschelling* (*Skylge* en frisó), *Ameland* (*Amelân* en frisó) i *Schiermonnikoog* (*Skiermûntseach* en frisó). A part de les illes, la província es pot dividir en tres regions aproximadament. En general, el paisatge és principalment pla i la major part del seu territori es troba baix el nivell del mar, del qual es protegeix mitjançant sòlids dics. Al voltant d'un terç de la superfície és aigua. A la regió nord-oest, *de Klaiihoeke* (*the Clay Corner* en anglès), situada al llarg de la costa, molts pobles estan construïts sobre *terps*, o al voltant d'ells: els *terps* són munts de terra i argila artificials que es fabricaven antigament per a protegir-se de la pujada del nivell del mar abans que es construïren els dics (és a dir, abans de l'any 1000 d.C.). A la regió de llacs central, *it Lege Midden*, hi ha 13 llacs grans i 17 xicotets connectats entre si per canals i vies fluvials. L'àrea s'estén del nord-est al nord-oest i és una zona turística (famosa per la vela, el surf i la natació). La regió del sud-est és coneguda pels seus boscs com el seu propi nom indica, *de Walden* (el bosc).

La població total de la província és de 643.000 persones (2005), cosa que es tradueix en aproximadament 190 habitants per km² (cf. amb els Països Baixos, que compta amb 16 milions d'habitants; 460 per km²). La capital és la ciutat de *Leeuwarden* (*Ljouwert* en frisó), que té uns 90.000 habitants. Leeuwarden és una de les onze "ciutats" de Frísia que van obtenir els drets de ciutat durant l'Edat Mitjana. Algunes d'aquestes "ciutats" són prou menudes i segons els criteris d'avui en dia estarien considerades com a pobles. La "visita de les 11 ciutats" (*Alvestêdetoch* en frisó) recorre una distància d'uns 200 quilòmetres. Aquesta visita s'ha fet famosa per tot el món, sobretot perquè als hiverns molt freds es pot fer sobre patins (les últimes tres vegades al 1985, 1986 i 1997). També és possible visitar-les d'altres formes, per exemple en llanxa, canoa, bicicleta o a peu.

Frísia posseeix 31 municipis. El disseny típic de Frísia és un gran dibuix de més de 300 pobles (la majoria amb una població inferior a 1.500 habitants) amb només unes poques ciutats més grans. La segona ciutat més gran és *Drachten*, que té uns 41.000 habitants; els pobles més xicotets poden tenir menys de 25 habitants.

¹ Traducció de l'anglès de Joana Jiménez Gómez (Universitat Jaume I), dins del Pla estratègic 2006 del Departament de Traducció i Comunicació. Revisió de Gloria Torralba Miralles (UJI).

Les fronteres administratives de la província coincideixen prou amb l'àrea geogràfica on es parla actualment el frisó (*Frysk* en frisó). Només en una xicoteta part de Groningen (*Grinslân* en frisó), la província veïna, on la frontera lingüística traspasa la frontera administrativa, trobem també alguns milers de parlants de frisó.

L'any 1830, la població de Frísia (205.000 habitants) comprenia gairebé el 8% de la població total del Països Baixos; al 1920 la proporció havia disminuït al 5,6%. Al 1950, el nombre total d'habitants a Frísia era més del doble que el del 1830 (468.000), però respecte a la població total la proporció havia anat disminuint relativament (era només un 4,6%). Actualment representa menys del 4% de la població total dels Països Baixos. Aquesta disminució es deu principalment a una excedència d'emigració contínua de Frísia, en particular a causa de la seua dèbil economia. Tradicionalment, Frísia és una àrea agrícola amb poca indústria. Avui en dia, el sector serveis (financer) és prou important.

Pel que fa a l'edat, el grup dels més joves (per baix dels 19 anys) i el dels més majors (majors de 65) són més nombrosos a Frísia en comparació amb la mitjana dels Països Baixos. Molta gent jove deixa la província per a anar a estudiar a la universitat (principalment a Groningen) o per a aconseguir un treball al "cinturó de la ciutat" (*Randstad*) d'Amsterdam, de la Haia o de Rotterdam. Quant a nivell educatiu i renda, la població de Frísia està per baix de la mitjana.

La migració és, per tant, un factor important (Van Langevelde, 1999). Durant la dècada dels 50 es va produir una emigració molt gran a Frísia. Des de la dècada dels 60 fins ara, el nombre de persones que deixen la província anualment s'ha mantingut prou constant, una mitjana d'unes 25.000. No obstant, el nombre de persones que immigren a Frísia ha variat de només unes poques més de 20.000 al 1960 a atènyer fins a quasi 35.000 al 1974, descendint després a 22.000 al 1984 i mantenint-se en quasi 27.000 al 1997. El resultat ha sigut un excés d'immigrants entre el 1971 i el 1982, i un balanç d'eixides negatiu en la majoria dels altres anys. El creixement de la població s'ha produït gràcies a un augment de naixements i, a partir del 1995, a una afluència de persones en busca d'asil i altres immigrants. Només a partir del 2003 ha canviat aquesta tendència.

També existeix una migració interna, des de les zones rurals a les ciutats i a l'inrevés, ja que s'ha tornat més important viure en ciutats i pobles més grans. La conseqüència d'aquest trasllat de la població ha sigut important per a l'expansió de la llengua. Ambdós processos de migració han aconseguit que les diferències lingüístiques siguin menys evidents.

2. La situació sociolingüística

Fins al 1970, mai s'havia dut a terme un cens als Països Baixos, i els cens anteriors mai havien inclòs cap qüestió sobre la llengua. Per tant, no existeixen dades detallades disponibles del nombre de parlants de frisó (tampoc d'holandès ni d'altres llengües). A partir d'estudis de mostra representatius entre la població de 12 anys en amunt, que es van dur a terme al 1967, 1980 i 1994 (Pietersen, 1969; Gorter i altres, 1984; Gorter i Jonkman, 1995), podem deduir que més o menys el 74% de la població parla frisó. Aquesta xifra implica un nombre total d'aproximadament 400.000 parlants. A partir dels mateixos estudis sabem que una part important d'aquests parlants, un 19% més o menys, deu haver après el frisó com a segona llengua, ja que el 55% va informar que l'aprenué com a primera

llengua des de menuts. Actualment, només un poc més de la meitat de la població parla normalment frisó a casa. A partir d'aquests estudis se sap també que aproximadament el 94% de la població entén el frisó, el 65% el llegeix i que només el 17% sap escriure la llengua. En un període de 25 anys observem una xicoteta disminució de la competència oral i un augment de la capacitat d'escriure. Però, en general, els percentatges s'han mantingut relativament estables, com es mostra en la figura 1.

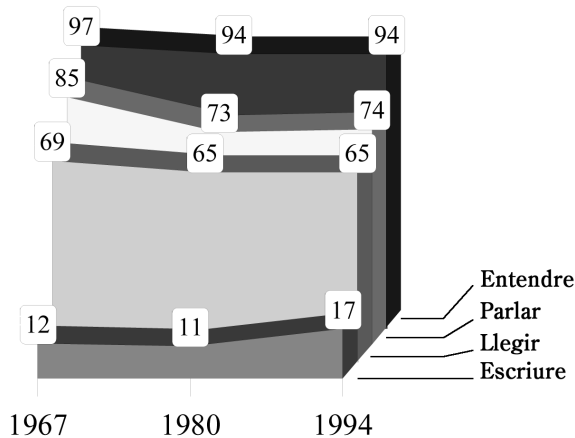

Figura 1. Competència: capacitat d'entendre, parlar, llegir o escriure frisó (1967-1994).

A partir d'estudis més recents duts a terme entre xiquets d'ensenyament primari i secundari sabem que el percentatge de persones que aprenen frisó com a primera llengua està descendent poc a poc i es troba en un poc més del 40% (Foekema, 2004; Van Ruijven, 2004; Van der Bij i Valk, 2005).

La transmissió de la llengua entre els parlants de frisó ha disminuït bruscament en les dues últimes generacions (Gorter i Jonkman, 1995). El nombre d'immigrants d'altres països ha augmentat, així com el nombre de persones que tenen com a llengua materna una altra llengua. S'estima que aproximadament 25.000 persones nascudes fora de Frísia s'han establert a la província en deu anys (Van der Vaart, 2001: 15), un nombre que constitueix el 3% de la població total (molt més baix que a les regions centrals dels Països Baixos). Una gran part dels immigrants s'establiren a les quatre ciutats més grans de Frísia. Quant a la capital, Leeuwarden (90.000 habitants), es va comprovar que a primària es parlaven unes 50 llengües maternes diferents (Van der Avoird i altres, 2000). Les cinc llengües estrangeres més comunes eren l'anglès, l'àrab, el kurd, l'hindi i el berber. Aquestes cinc juntes ja representaven el 50 per cent de tots els parlants de llengües estrangeres.

L'anglès, com a llengua addicional, s'ha tornat més important en les últimes dècades degut a l'augment de la globalització. Actualment, la situació sociolingüística de l'anglès és més la d'una segona llengua que la d'una llengua estrangera. A Frísia, de la mateixa manera que a la resta dels Països Baixos i d'alguns països europeus, l'anglès forma part del repertori lingüístic dels ciutadans. Un estudi recent mostra que el 87 per cent de la població afirma que pot mantenir una conversa en anglès (Eurobarometer, 2005: 5). Els avanços de

la globalització fan que tots els habitants de Frísia estiguen exposats a l'anglès diàriament. La televisió és una força potent per a la socialització dels membres de la família, i l'aparell "parla en anglès" gran part del temps, perquè els programes nord-americans o britànics conserven la banda sonora original i els subtitulen en holandès. Pel que fa al panorama lingüístic, en els cartells dels carrers es pot llegir anglès als panells publicitaris, als noms de les tendes, dels bars, dels restaurants, etc. En aquest sentit, tots es veuen enfrontats a l'anglès regularment (Cenoz i Gorter, 2006). En general, es pot dir que el multilingüisme ha augmentat (Gorter, 2001).

Generalment, tots els habitants de Frísia saben parlar, llegir i escriure holandès. No obstant, una part important dels que parlen frisó afirma dominar millor el frisó que l'holandès (al voltant d'un 60%).

Pel que fa a la geografia lingüística, hi ha hagut un contrast entre les ciutats i les zones rurals durant al menys quatre segles. Principalment durant la primera part del segle XVI, un sistema lingüístic diferent va nàixer en almenys vuit ciutats: l'anomenat "frisó de ciutat" (*Stedfrysk* en frisó). Açò es va produir a causa d'un canvi en el govern (nous governants amb funcionaris immigrants) i un augment dels contactes comercials amb ciutats de la província d'Holanda (Amsterdam, etc.) (Jonkman, 1993). El frisó de ciutat és bàsicament un dialecte holandès, encara que ha estat molt influenciat pel frisó, sobretot en el lèxic i la pronunciació.

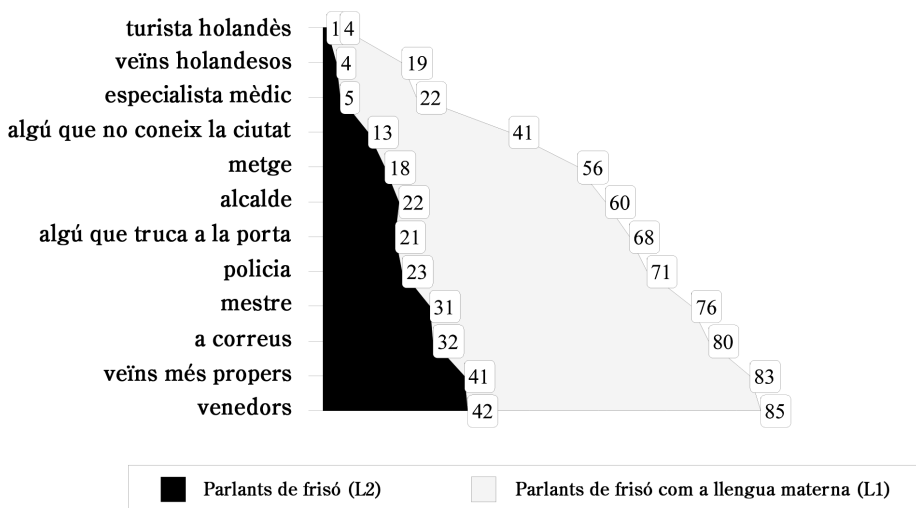
L'aparició del frisó de ciutat donà origen a un durador contrast històric entre les ciutats i les zones rurals. Podem estimar que, abans de la Segona Guerra Mundial, més d'un 90% de les famílies de les zones rurals parlaven frisó i, a les ciutats on es parlava frisó de ciutat, el nombre de parlants era de menys del 20%. La migració, tant interna com externa, ha canviat aquest model, però encara actualment la distribució del frisó reflecteix un contrast entre les ciutats i les zones rurals. La base més sòlida del frisó encara es troba a les zones rurals. Als pobles, la xifra del frisó com a llengua local està al voltant d'un 70%, i a les ciutats més grans (de més de 10.000 habitants) està al voltant del 40% o menys. Es poden trobar algunes altres varietats del dialecte a Frísia. En tres de les quatre illes del mar de Wadden es parlen dialectes a part, això és l'*amelânsk* a Ameland, el *westersk*, el *midslânsk* i l'*aastersk* a Terschelling, i el *skiermûntseagersk* a Schiermonnikoog. Es creu que els cinc dialectes estan molt influenciats tant pel frisó com per l'holandès, o que és un tipus d'idioma mesclat. El nombre de parlants de totes les varietats ha anat disminuint ràpidament amb el temps, i unes poques ja han desaparegut. El municipi d'*It Bilt* (*Het Bildt* en frisó) en la part nord-oest de la província consisteix principalment en terra guanyada a la "mar Mittle" ("mar del mig", gola marítima de l'Edat Mitjana que ja no existeix) a principis del segle XVI. A partir d'aleshores, grangers de la província d'Holanda Meridional s'establiren en l'àrea. Fins a l'actualitat, uns pocs milers de parlants utilitzen un altre dialecte, el *biltsk*. A la frontera nord-est es parla un dialecte conegut com *kollumersk*, però que té una extensió geogràfica limitada. En dos municipis del sud-est, *Stellingwerf de l'est i de l'oest*, al voltant d'un terç dels habitants parla un dialecte saxó (el *stellingwerfk*) com a llengua local (unes 20.000 persones). En els últims anys, els esforços per a avivar els dialectes han adquirit popularitat, però en general pareix que decauen com a llengües locals. Així mateix, totes les àrees dialectals mencionades de vegades són titllades d'"àrees de parla no frisona", el que és només una etiqueta correcta en part, principalment basada en factors històrics.

La situació del frisó s'ha caracteritzat per ser una llengua entre vernacla i estàndard (Feitsma, 1981). La comunitat de parla del frisó és fonamentalment homogènia i tots comprenen les diferents varietats dialectals. Un dialecte important és la varietat de parla que s'ha trobat a la part sud-oest coneguda com *súdhoeksk*. Es diferencia de les altres varietats principalment a causa d'una falta de “breaking”, una característica fonològica que li dóna així el seu caràcter particular a la pronunciació. Al districte de *Wâlden* es parla una altra varietat de dialecte important. Una característica particular d'aquest dialecte és la pronunciació de “jo”, “ell” i “nosaltres”. Finalment, la tercera varietat més important és el *klaaifrysk*, que es parla a la part oest, de *Klaaihoeke*. La varietat estàndard del frisó és una combinació del *wâldfrysk* i sobretot del *kaaifrysk* (Toersma, 1985).

Si ens fixem en la distribució de l'ús lingüístic del frisó dins de diferents situacions o àmbits socials, veiem un model irregular. En l'àmbit familiar, del treball i la comunitat del poble, el frisó compta amb una posició relativament forta, ja que la majoria de la població l'utilitza habitualment. En els àmbits més formals de l'educació, dels mitjans de comunicació, de l'administració pública i de la llei, l'ús del frisó ha fet algunes incursions durant les últimes dècades, però en general és prou limitat. Algunes investigacions han clarificat els models de l'ús diferencial de la llengua.

La figura 2 conté un resum de dotze situacions en la vida pública per a les quals els enquestats han indicat quina llengua utilitzen normalment. La situació es pot distingir segons el grau de formalitat i de familiaritat amb l'interlocutor. S'ha fet una tabulació creuada amb la forma en què els participants han adquirit la llengua: per tant, aquells que han après el frisó com a primera llengua (L1) es distingeixen d'aquells que diuen que saben parlar-lo però que no és la seua llengua materna (L2). Els que no saben parlar frisó s'han exclòs.

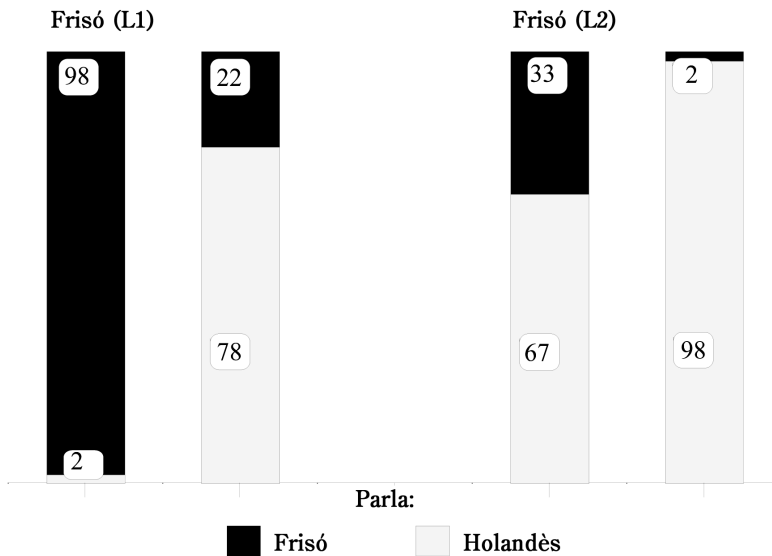
Figura 2. Ús del frisó: com a primera llengua (L1) i com a segona llengua (L2)

A la part de dalt de la gràfica només hi ha una xicoteta diferència entre els que parlen frisó com a primera llengua i els que ho fan com a segona. En parlar a un “turista holandès” sembla obvi que l’ús del frisó “no es produeix”. No obstant això, en la segona situació —llengua amb veí holandès— ja apareix alguna diferència. Els que aprenen el frisó com a segona llengua a penes utilitzen el frisó amb un veí que parla holandès, mentre que els que el tenen com a primera llengua ho fan en una cinquena part dels casos (un 19%). Passa gairebé el mateix quan el contacte és amb un especialista mèdic, ja que normalment aquestes persones contenen amb uns coneixements d’holandès i defineixen la situació com a formal i no familiar. Més cap a baix de la gràfica, l’espai entre els parlants L1 i L2 s’eixampla quant al percentatge dels que utilitzen el frisó en les situacions seleccionades. Baix de tot de la gràfica es veu que el 85% dels parlants L1 de frisó normalment utilitzen la llengua a la tenda on compren diàriament, mentre que el percentatge dels parlants L2 que ho fan és només un 42%.

A l’estudi es feren moltes altres preguntes sobre l’ús de la llengua (Gorter i Joankman, 1995). Dues preguntes paregudes tenien a veure amb l’elecció de la llengua. A totes les persones a les que se’ls va fer l’enquesta se’ls va demanar que s’imaginaren a elles mateixes a una tenda d’una ciutat més gran i que digueren quina llengua elegirien per a dirigir-se al dependent. Primer se’ls preguntà: «En què contesta quan el venedor li parla en frisó?», i després, com a complement, «I quan el venedor li parla en holandès?».

Figura 3. Elecció de llengua en dirigir-se a un venedor que parla o frisó o holandès.

A la part esquerra de la gràfica podem veure que si un venedor es dirigeix a la persona enquestada en frisó, gairebé tots els parlants de frisó (que tenen el frisó com a primera llengua) li contestarien en frisó (el 98%). No obstant això, si el dependent li parla en holandès a aquest mateix grup, més de tres quarts dels parlants de frisó s’acomodarien a la llengua

del venedor i també utilitzarien l'holandès. A la part dreta de la gràfica veiem un dibuix completament diferent. Aquests són la resta de les persones que han enquestat (incloent-hi el 42% que varen afirmar tenir habilitat oral en frisó, i que l'havien après com a segona llengua). Ací podem observar que només un terç s'acomodaria a la llengua del venedor que parla frisó i li contestaria en aquesta llengua. En el cas del venedor que parla holandès, gairebé ningú contestaria en frisó (encara que per a la majoria aquesta és la seua segona llengua).

Aquests resultats ens revelen, sens dubte, un exemple concret d'elecció de llengua. Això no obstant, és obvi que la llengua de l'interlocutor és un factor important. L'elecció de la llengua és en molts casos el «vincl de la persona».

També resulta ser important si el frisó es va aprendre com a primera o com a segona llengua (Ytsma, 1995). Basant-se en aquests resultats i prenent en consideració la regla segons la qual entre estranys l'holandès serà l'elecció segura, la no-marcada, no seria sorprenent que moltes persones que no parlen frisó feren l'observació que escolten poc de frisó a la capital, Leeuwarden (o a alguna de les altres ciutats més grans).

En base a observacions sistemàtiques dels participants, s'ha formulat un conjunt de quatre regles per al comportament internacional de la llengua, el que es pot considerar un tipus d'etiqueta lingüística (Gorter, 1993: 167-181). La primera regla és: [a] «L'holandès és la llengua comuna per a tots». Aquesta norma no té en compte el bilingüisme. Ja que tots parlen holandès, qualsevol podria —teòricament— actuar de conformitat amb aquesta norma. Hi ha una segona regla contradictòria: [b] «Tots poden parlar la seua pròpia llengua». Ja que gairebé tots els habitants entenen el frisó, en principi tots els parlants de frisó podrien actuar d'acord amb aquesta norma i parlar frisó tot el temps sense impossibilitar la comunicació. Això no obstant, la regla que es refereix al dret de parlar cadascú la seua pròpia llengua només s'aplica prudentment. Per tant, a més, es pot formular una tercera norma: [c] «Els frisons han de parlar en holandès als parlants d'holandès, i frisó només als parlants de frisó». Aquesta norma sembla prou simple i clara però, com es pot demostrar, posa problemes quan s'aplica. Per exemple, les persones que estan aprenent la llengua suposen un factor que causa complicacions. Encara s'ha presentat una altra regla per a quan participen tres o més persones en una conversa: [d] «El parlant haurà d'acomodar-se a la llengua de la conversa quan estiga en companyia d'altres persones». Sempre hi ha preferència per una llengua en cada conversa.

Aquestes quatre regles no prediuen l'elecció de la llengua amb precisió en tots els casos. Generalment, la interacció és un procés de negociació on res no s'organitza amb antelació. Les regles formen part de les idees normatives sobre l'ús apropiat de la llengua: quina llengua és l'apropiada en alguns casos i quina no? Normalment, el frisó és la llengua evident, la marcada, i l'holandès és la llengua exigida, la no-marcada. Açò indica un procés de poder subjacent. L'holandès marca la pauta en la comunitat, una situació que es dona molt per feta. L'alternança persistent del frisó i l'holandès en una conversa exigeix normalment un esforç addicional. Una persona que continua parlant en frisó a una persona que no és frisona corre el risc de ser titllada «d'activista frisó» o, en altres situacions, de ser considerada «una persona que ni tan sols sap parlar holandès correctament».

Encara hi ha altres factors implicats en l'elecció de la llengua. Un d'aquests factors és la postura lingüística. Existeix una gran varietat d'actituds vers el frisó. Els parlants de frisó semblen estar, fonamentalment, predisposats de forma positiva a la seua pròpia llengua.

Aquests expressen un vincle emocional i tots estan d'acord en la «bellesa» i el «valor» del frisó. Al mateix temps, els parlants poden oposar-se completament a algunes mesures específiques per a promoure l'ús del frisó, per exemple, a l'educació o l'administració pública.

Les actituds lingüístiques (sentiments i opinions) pel que fa al frisó es poden distribuir en quatre categories. En la primera categoria s'inclouen les persones amb sentiments negatius i opinions negatives vers el frisó: per exemple, estan en contra de qualsevol ús del frisó per a fins oficials. A sovint negaran ser «anti-frisó», però al frisó el consideren un idioma que han d'utilitzar només els parlants d'aquest entre ells. Hi ha dues categories enmig. En una categoria estan les persones que mantenen l'opinió que el frisó és inútil per a fins econòmics (o qualsevol altre ús «seriós»), encara que a la vegada estan a favor que perdure la «bellesa» del frisó. És probable que aquest siga el grup més gran. Hi ha una altra categoria pareguda a la primera, però contrària quant a opinions i sentiments. Aquests, sens dubte, aborden el frisó d'una manera positiva, com a un problema de política tècnica que s'ha de resoldre d'una forma racional, però se senten un poc vinculats sentimentalment a la llengua. No hi ha molts que es proclamem negatius de manera oberta pel que fa als sentiments, més bé neutres. Finalment, hi ha una categoria tant amb sentiments positius com amb opinions positives. Aquesta última categoria comprèn un nombre relativament menut de persones que estan a favor del frisó.

Amb aquestes actituds vers la llengua tan oposades, els conflictes lingüístics formen part integrant de la vida diària a Frísia, però normalment només a petita escala en l'àmbit de la interacció individual. No hi ha cap conflicte social a gran escala per l'ús de la llengua. Una excepció va ser la introducció de noms de llocs en frisó el 1989, quan petits empresaris organitzaren una resistència que dificultà l'efectuació de la mesura; fins i tot quinze anys més tard la mesura encara no s'ha dut a terme completament.

Fora de la província de Frísia, les persones són a penes conscients dels avanços del frisó. Allí, el prestigi de la llengua és relativament baix, encara que dins de la província es té en bona consideració. Encara que els parlants de frisó són una majoria quantitativa a Frísia, els parlants d'holandès constitueixen el grup social els interessos i desigs (lingüístics) dels quals són més probables de realitzar i, per tant, exerceixen més poder. Al govern local és un dels llocs on el frisó ha fet més incursions. La relació de diglòssia estable amb l'holandès com a la llengua exclusiva en àmbits formals i amb el frisó com a la llengua “inferior” ja no existeix. En la situació actual no està tan clar quan i on es pot utilitzar o s'ha d'utilitzar cada llengua. El frisó està permès, i el seu ús ha de ser possible, però altres mecanismes obliguen actualment que s'utilitze.

Un assumpte de debat entre erudits de la situació lingüística del frisó és si el famós concepte *diglòssia* és encara útil per a descriure la relació entre el frisó i l'holandès (Gorter, 1993: 24-27). Està clar que l'anterior «divisió de funcions» estricta entre ambdues llengües ha donat lloc a nous models. L'holandès ha entrat en els àmbits íntims de la família, la llar, els amics i el veïnat, mentre que, al mateix temps, el frisó s'esforça per “conquerir” alguns dels àmbits “superiors” de l'educació, els mitjans de comunicació i l'administració pública. Els parlants de frisó especialment conscients de si mateixos poden trobar-se en una situació de «bilingüisme competent».

Com a llengua escrita, el frisó ha romàs prou marginal, ja que encara existeix, al menys, una distribució de diglòssia entre les funcions orals i escrites de la llengua.

El bilingüisme social i individual és comú a Frísia, ja que tres quarts de la població parla (al menys un poc) el frisó i l'holandès. Moltes persones reclamen tenir un domini actiu de l'anglès i d'algunes altres llengües com ara també l'alemany o el francès. L'augment dels contactes amb parlants d'altres llengües (immigració de treballadors estrangers, refugiats, intercanvis internacionals, turisme i mitjans de comunicació) fa que l'ús d'aquestes llengües supose alguna cosa més que simplement una qüestió teòrica possible. Els habitants de Frísia viuen en un entorn cada vegada més multilingüe, on el contacte, encara que passiu a sovint, amb moltes llengües és freqüent. Als carrers de Leeuwarden, com també a moltes altres ciutats i pobles, es poden escoltar dotzenes de llengües diferents.

3. Política lingüística

El frisó ha sigut reconegut oficialment com a la segona llengua dels Països Baixos (Rapport, 1970). Això no obstant, el reconeixement formal només ha suposat una promoció moderada de la llengua per part de l'estat. En un procés lent de codificació legal s'han pres algunes precaucions per a l'ús del frisó en tractar amb el govern. El període que va des del 1989 fins el 1997 es pot considerar excepcional, ja que el frisó i l'holandès aparegueren més o menys amb regularitat en l'agenda política; açò està relacionat amb el procés d'integració europea (Hemminga, 2000: 196). Els desenvolupaments produïts en l'àmbit de la Unió Europea causaren un canvi en la percepció. Existia la por que l'holandès es veiés forçat a ocupar a Europa una posició minoritària similar a la del frisó als Països Baixos. Schmidt (1997: 30) va observar que «el frisó experimentà un important augment en quant a prestigi». Es referia a progressos a Frísia en relació amb el marc legal durant la dècada dels 90. Dins del marc de la política lingüística es poden distingir quatre parts diferents però connectades entre si.

La primera part és l'anomenada Pacte o acord formal entre l'Estat i la Província. La província de *Fryslân* començà a desenvolupar la seua política lingüística a la dècada dels 70. La Província va tenir valor en intentar establir una política formal, ja que les províncies no tenen molt de poder dins del govern dels Països Baixos. L'any 1985 va publicar un informe important amb el títol significatiu de: «D'un favor a una llei». Açò indica clarament el punt de vista de la Província, però també implica el punt de vista de l'Estat. L'opinió de l'Estat és que el frisó no és un dret sinó merament un favor. S'haurien d'haver realitzat algunes provisions pel que fa al frisó, com ara algunes hores d'ensenyament de la llengua a escoles primàries o xicotetes subvencions per al teatre en frisó. Així, hi hagueren aproximacions conflictives entre l'Estat i la Província a la dècada dels 80. Açò va tenir com a resultat llargues negociacions i, finalment, al 1989, per primera vegada, es va atènyer entre la Província i el Govern Estatal un acord formal, un Pacte. L'acord incloïa recursos per als mitjans de comunicació, l'educació, la cultura i la investigació científica, però també per a l'administració pública i l'ús del frisó als tribunals. El pacte es va renovar al 1993, i després altra volta al 2001. La tercera volta es va estendre la seua cobertura, i la intenció era que durés un període de deu anys. L'acord formal més recent encara cobreix una sèrie d'àmbits més àmplia que els anteriors. La raó és que segueix l'estructura de la Carta Europea per a les Llengües Regionals o Minoritàries (veure més avall) i per tant cobreix set àrees polítiques diferents. Les intencions polítiques del «Pacte» es poden considerar com una conseqüència de la ratificació de la Carta Europea.

No obstant això, quan el primer acord entre l'Estat i la Província es va posar a prova legalment l'any 1989 en el tema de publicació de documents en frisó, aquest va ser refusat pel tribunal superior dels Països Baixos. Es va declarar que el primer Pacte no era legalment vinculant als ciutadans ordinaris. Per tant, la política de la llengua necessitava una base legal més forta. Així que es va començar per fer una llei per al frisó, el que va resultar ser de nou un llarg procés. Açò té a veure amb la segona part del marc polític. Just abans que es completara la llei especial, quan estava apunt d'anar al parlament, el govern holandès va decidir que ell també necessitava un pla legal similar per a l'holandès. Açò va ocórrer perquè la constitució holandesa no té cap article sobre l'idioma holandès, i perquè no apareix res en la llei sobre la llengua oficial dels Països Baixos. Per consegüent, es va introduir un article sobre l'holandès dins de la nova llei general sobre la Llei Administrativa, que s'encarrega de l'estructura de l'administració pública als Països Baixos. Com a excepció, es va afegir un article sobre el frisó que conté el nucli de la llei especial original del frisó. La llei general va entrar en vigor en juliol del 1995, així que, des d'aleshores, l'ús del frisó en assumptes legals incloent-hi documents i la forma oral és oficialment possible, i no es pot refusar als tribunals.

La tercera part del marc polític està relacionat amb els tribunals. Hi hagueren problemes similars amb el frisó als tribunals. El frisó estava permès als tribunals segons una llei aprovada el 1956 a causa d'uns disturbis a Frísia el 1951 provocats per l'ús del frisó en un cas particular dels tribunals. Com a resposta, el govern holandès va aprovar una llei que indicava que es podia, si s'exigia, utilitzar el frisó, al menys quan el jutge que presidia permetia utilitzar-lo. Així que el frisó es va utilitzar en uns pocs casos. Aquesta llei ha canviat ja que entrà en vigor una nova llei l'any 1997. Aquesta modificació de la llei del frisó als tribunals també inclou molts recursos legals per al frisó en documents escrits. Es pot utilitzar el frisó en documents sempre que no s'«obstaculitze excessivament» el procés de la llei. Avui en dia, tots tenen, en principi, dret a parlar i escriure el frisó als procediments judicials.

Finalment, hi ha un producte de política legal europeu, la Carta Europea per a les Llengües Regionals o Minoritàries del Consell Europeu. En el cas dels Països Baixos, la Carta es considera prou important. L'Estat holandès estava entre els primers per a signar i també ratificar la Carta que entrà en vigor l'1 de març del 1998. Açò no va dur immediatament a una millora de la situació del frisó. En el sentit d'una llei *simbòlica* com a estat membre holandès, un efecte positiu és assignar-se ell mateix aquestes mesures, ja que ja són estipulades en el pacte i en altres lleis. Per al frisó, un aspecte positiu de la signatura de la Carta Europea és que serà més difícil canviar les mesures actuals. No obstant això, el Consell d'Experts (2001, 2004) i les recomanacions del Consell de Ministres (2001, 2004) mostraren dues vegades que l'estat holandès no estava complint totes les seues obligacions vers el frisó. El paràgraf sobre l'educació, en particular, captà molta atenció per part del Consell d'Experts i es va tractar en primera plana en les recomanacions del Consell de Ministres, el que deu haver sigut decebedor per al govern central de l'estat, ja que estaven convençuts que estaven «fent el millor per al frisó». Es va intentar contrarestar part d'açò amb el tercer Pacte entre l'Estat i la Província del 2001. Aquest Pacte, així com els informes periòdics per a la Carta, descriuen detalladament allò que han fet l'estat central i el govern provincial i, fins i tot, el que tenen intenció de fer per a millorar la situació del frisó.

Hi ha un acord polític considerable en què el govern té la missió de protegir i promoure el frisó. Això no obstant, els plans polítics tenen un caràcter en gran part evasiu. El fet que estiga sobreentès que l'holandès és la llengua comuna sembla exercir un poder molt més gran que la implementació formal d'intencions polítiques. En termes de política lingüística, igual que el sector del govern, els àmbits de l'educació i dels mitjans de comunicació també són de gran importància. Aquests sectors seran breument tractats més avall.

Encara que el frisó només ocupe un lloc molt modest al sistema educatiu, aquest àmbit es considera un dels més importants de la política lingüística (Zondag, 1993; Extra i Gorter, 2001). Pel que fa a l'educació, es van fer esforços per a ensenyar el frisó a principis del 1907 (aleshores, fora de l'horari lectiu habitual). Només 30 anys més tard, el 1937, el frisó va obtenir un modest lloc dins del pla d'estudis com a «llengua regional viva». Des de principis dels 50 en endavant es va començar un procés per a introduir el frisó en més col·legis. El 1980 la llengua es va convertir en una part obligatòria del pla d'estudis a totes les escoles de primària (amb unes poques excepcions a àrees dialectals on es parla menys el frisó). Des del 1993 se li ha concedit al frisó un lloc modest en els tres primers cursos de secundària. S'han creat materials didàctics, però només estan disponibles en xicotetes quantitats. La formació pedagògica per al frisó és responsabilitat dels departaments corresponents de les dues grans universitats de formació laboral superior de Leeuwarden (Ytsma i Van der Schaaf, 2001; Inspectie, 2006). No hi ha universitat a Frísia; es pot estudiar el frisó a nivell universitari a Amsterdam, Groningen i Leiden. Per que fa a la investigació, el frisó està restringit a aquestes universitats i a la *Fryske Akademy*. Des que es va fundar el 1938, la *Akademy* ha ocupat un lloc fonamental en la investigació de la llengua, la història i la societat frisona. Alguns projectes importants tracten la lexicografia (diccionari del frisó), la història i les ciències socials. Aquest últim tema tracta principalment la sociologia de la llengua i la investigació comparativa internacional d'altres llengües minoritàries europees (Mercator-Education). A l'*Akademy* hi ha uns setanta treballadors i gairebé dos terços treballen en l'àmbit acadèmic. Des del seu començament, l'*Akademy* ha publicat més de 1.000 llibres en moltes llengües diferents, al voltant d'un terç en frisó, un terç en holandès i un terç en altres llengües com ara l'anglès o l'alemany.

Als mitjans de comunicació, el frisó també té només una presència mínima. Els dos periòdics diaris més importants contenen un xicotet nombre de textos en frisó al dia (menys del 3%), i una pàgina especial en frisó a la setmana. Els periòdics locals, en general, segueixen aquest model; ací i allà alguns contenen un poc més de frisó. Existeixen alguns periòdics literaris i una revista general mensual. Tots aquests tenen presència en Internet; a més, també hi ha dos diaris especials en línia i alguns blogs literaris. Hi ha un periòdic especial d'educació: *De Pompeblêden*. També hi ha dues revistes juvenils especials destinades a menors de 18 anys.

L'emissora de ràdio regional ha augmentat prou considerablement el seu nombre d'hores d'emissió en els últims anys, fins a unes 60 hores a la setmana. La televisió en frisó va ser prou mínima durant molt de temps; s'emetia menys d'una hora setmanal, incloent-hi programes de televisió escolars. Des de fa deu anys, hi ha una hora i mitja de programes originals cada dia (a més dels programes repetits). Aquests són ben acollits i tenen un índex d'audiència relativament alt. El frisó ocupa un lloc modest en el desenvolupament

dels «mitjans de comunicació moderns» més recents, com ara els CD-ROMS i Internet. Una font d'informació cada vegada més important és la versió en frisó de la Viquipèdia, que conté molt més de 2.000 articles en frisó. Si prenem tots els factors en consideració, podem concloure que el frisó no té una posició molt forta en la societat (cf. amb Fishman, 1991; Gorter, 2001). Fa uns anys, quan Fishman (1991: 180-181) va comparar la situació del frisó amb la del basc, va assenyalar que el problema bàsic a Frísia és activar la bona voluntat passiva del frisó. També va observar que l'àmbit del frisó és prou apàtic en comparació amb el del basc. Tocant aquest tema, Cummins (1989: 17) també va fer alguns comentaris sobre l'apatia al voltant de l'educació bilingüe a Frísia. No sembla que en els últims anys haja canviat molt.

BIBLIOGRAFIA

- CENOS, J. i D. GORTER (2006): «The linguistic Landscape and Minority languages», *International Journal of Multilingualism*, vol. 3, 1, 67-80.
- CUMMINS, J. (1989): «Language and literacy acquisition in bilingual contexts», *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 10, 17-31.
- EUROBAROMETER (2005): *Europeans and languages, Special Eurobarometer 237-Wave 3.4*, Comissió Europea, [http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_237.en.pdf].
- EUROPEAN CHARTER FOR REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES (1998): *Explanatory Report* (ETS 148), Estrasburg, Consell Europeu, [<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/148.htm>].
- EXTRA, G. i D. GORTER (eds.) (2001): *The Other Languages of Europe*, Clevedon, Multilingual Matters.
- FEITSMA, A. (1981): *Why and how do the Frisian language and identity continue?*, dins HAUGEN, E. i altres (eds.): *Minority Languages Today*, Edimburg, 163-176.
- FISHMAN, J.A. (1991): *Reversing Language Shift*, Clevedon, Multilingual Matters.
- FOEKEMA, H. (2004): *OVERRACHT VAN DER FRIEES TAAL*, Amsterdam, TNS-NIPO.
- GORTER, D. (1993): *Taal fan klerken en klanten*, Ljouwert/Leeuwarden, Fryske Akademy.
— (2001): «A Frisian update of reversing language shift», dins FISHMAN, J.A. (ed.): *Can threatened languages be saved? Reversing language shift: A 21st Century Perspective*, Clevedon, 215-233.
- GORTER, D. i altres (1984): *Taal yn Fryslân*. Ljouwert/Leeuwarden (Resum en anglès publicat per separat el 1988).
- GORTER, D. i R.J. JONKMAN (1995): *Taal yn Fryslân: op'e nij besjoen*, Ljouwert/Leeuwarden, Fryske Akademy.
- HEMMINGA, P. (2000): *Het beleid inzake unieke regionale talen*, Ljouwert, Fryske Akademy.
- INSPECTIE (2006): *Inspectie van het Onderwijs- De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslând*, Utrech, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- JONKMAN, R.J. (1993): *It Leewarders*, Ljouwert/Leeuwarden, Fryske Akademy.
- LANGVELDE, A. VAN (1999): *Migration and language in Friesland*, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 14, 5, 393-409.
- MINISTRY OF THE INTERIOR (1999): *The Netherlands: Frisian. European Charter for Regional or Minority Languages. Report on the Measures taken by the Netherlands with regards to the Frisian language and culture*, la Haia, [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_

- regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_monitoring/2.2_States_Reports/Netherlands_report1.pdf].
- (2003): *The Netherlands: Frisian. European Charter for Regional or Minority Languages 1999-2001. Second report on the measures taken by the Netherlands with regards to the Frisian language and culture, la Haia*, [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_monitoring/2.2_States_Reports/Netherlands_report2.pdf].
- PIETERSEN, L.H. (1969): *De Friezen en hun taal*, Bibliografie van de Nederlandse taal- en literatuurwetenschap, aangevuld met de bibliografie van de Friese taal- en literatuurwetenschap, Drachten.
- RAPPORT VAN DE COMMISSIE FRIESE-TAALPOLITIEK (1970): [Commissie Friese Taalpolitiek], Rijswijk: Ministerie van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk, 44 p.
- SCHMIDT, A. (1997): «Die friesische Sprache im Verwaltungsverfahren und vor Gericht-Neuregelungen in den Niederlanden zur Förderung einer Minderheitensprache», dins *Europa Ethnica*, 1-2, 54, 30-39.
- TIERSMA, P.M. (1985): *Frisian Reference Grammar*, Dordrecht, Fryske Akademy .
- VAN DER AVOIRD, T. i altres (2000): *Meertaligheid in Leeuwarden. De status van allochtone talen thuis en op school*, Tilburg/Utrecht, Babylon/Sardes.
- VAN DER BIJ, J. i W.V. RENZE (2005): *Fries in het voortgezet onderwijs: een Echternachse processie*, Leeuwarden/Ljouwert, Fryske Akademy.
- VAN DER VAART, J. (2001): «De wenjende Fries», dins HEMMINGA, P. (ed.): *De aktuele steat fan Fryslân*, Ljouwert/Leeuwarden, Fryske Akademy, 11-37.
- VAN RUIJVEN, B. (2004): *Onderwijseffectiviteit in Fryslân*, Leeuwarden/Ljouwert, Fryske Akademy.
- YTSMA, J. (1995): *Frisian as first and second language*, Leeuwarden/Ljouwert, Fryske Akademy.
- YTSMA, J. i A.VAN DER SCHAAF (2001): *Frisian. The Frisian language in education in the Netherlands*, Regional Dossier Series, Ljouwert/Leeuwarden, [també a www.mercator-education.eu].
- ZONDAG, K. (ed.)(1993): *Bilingual Education in Friesland (facts and prospects)*, Ljouwert/Leeuwarden, Zondag, K. (ed.).

Algunes pàgines d'internet amb informació sobre el frisó:

[www.berie.nl] (Consell del frisó).

[www.afuk.nl] (Educació en frisó per a adults).

[www.fryske-akademy.nl] (Acadèmia del frisó, principal centre d'investigació).

[<http://fy.wikipedia.org/wiki/Haadside>] (Wikipedia en frisó).

[www.mercator-education.eu] (informació educativa en frisó i altres llengües europees minoritàries).

[www.omropfryslan.nl] (organització de la radiodifusió i la transmissió televisiva de Frísia, pàgina d'internet tota en frisó).

